

آفتاب شقرا، علامه سید محسن امین

مهدی سالاری

عضو حلقه علمی تاریخ اسلام
دانش‌آموخته دوره عالی تاریخ اسلام

چکیده: علامه سید محسن امین یکی از چهره‌های برجسته خاندان آل امین در جبل عامل لبنان است. فعالیت‌های علامه حوزه‌های مختلفی را از تألیف، تدریس، تبلیغ، تربیت طلاب و امور خیریه در بر می‌گیرد. آزاداندیشی و روحیه اصلاح‌گری، علامه را از دیگر هم‌عصرانش متمایز کرده است. اعیان الشیعة، فی رحاب ائمة اهل بیت علیهم‌السلام، الشیعة فی مصارهم التاریخی، از جمله مهم‌ترین آثار علامه امین به شمار می‌روند.

واژگان کلیدی: سید محسن امین، اصلاح‌گری، تاریخ‌نگاری، اعیان الشیعة.

مقدمه

بازخوانی ابعاد مختلف شخصیت‌های برجسته حوزه‌های علمیه در طول تاریخ اسلام، گرفتن ره‌توشه از حقیقت یافتگان این راه است.

شناخت عالمانی که عمری تلاش کردند تا حلقه وصل بین ما و پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و ائمه علیهم‌السلام باشند، برای

دانش پژوهان حوزه علوم اسلامی ضرورتی انکارناپذیر است؛ زیرا ایشان آب حیات را از آفاق بلند آسمان گرفتند و در اکناف زمین و اقطار گیتی تشنگان را از آن کوثر زلال سیراب کردند. عالمان پیرو مکتب امامت روز و شب کوشیدند و زندگی در آوارگی و تنگنای فقر و گرسنگی و حبس در پشت میله‌ها و سیاه‌چال‌های زندان را بر سکه‌ها و سیم و زر حاکمان جور ترجیح دادند و بارها برای دیده‌بانی و پاسداری از فرهنگ نبوی و علوی بر چوبه‌های دار رفتند.

سید محسن امین یکی از همین نمونه‌هاست که با علم و عمل خویش سیمای کامل انسانیت را به بشریت عرضه کرد. وی که از عالمان ربانی و پرهیزکاران کم‌نظیر بود، با همت و اخلاص، کلام ائمه علیهم‌السلام و دانش و تخصص‌ها و معارف نهفته در آن را احیا کرد و به برکت جمع‌آوری و تدوین این آثار، نام و یاد خود را جاودانه ساخت. در این مقاله با اشاره مختصر به زندگی‌نامه این عالم ربانی درباره شخصیت علمی و آثار ایشان به ویژه آثار تاریخی مطالبی ارائه شده است.

سید محسن امین (م ۱۲۸۴ هـ. ق، م ۱۳۷۱ هـ. ق)

خاندان آل‌امین یکی از خاندان‌های مشهور علمی و از مدافعان حقوق شیعه در قرن چهاردهم هجری است. این خاندان از نسل حسین ذی‌الدعنه، فرزند شهید زید بن علی بن الحسین امام سجاد علیه‌السلام هستند که سلسله نسبشان در «اعیان‌الشیعة» بیان شده است. این خانواده اصالتاً از حله عراق بودند که در قرن دوازدهم هجری به جبل عامل هجرت کردند و روستای «شقرآ» - از توابع هونین - را مسکن دایمی خویش قرار دادند. خاندان امین قبل از اینکه به لقب امین شهرت یابند، به قشاقشی معروف بوده‌اند، اما از آنجا که یکی از اجداد سید محسن به محمد امین لقب یافت، به خاندان آنها آل امین گفته شده است.^۱

سید محسن فرزند سید عبدالکریم در سال ۱۲۸۴ هـ. ق در یک خانواده کاملاً مذهبی^۲ در روستای شقرآ جبل عامل دیده به جهان گشود.^۳

۱. رحیم ابوالحسنی، فصلنامه تخصصی اندیشه تقریب، شماره ۷، ص ۹۵.

۲. پدرش سید عبدالکریم امین فردی باتقوا و پاک‌سیرت بود و بیشتر روزها را روزه می‌گرفت و از خوف عاقبتش همیشه گریان بود. مادر سید محسن نیز از زنان پرهیزکار و در تدبیر امور خانواده، بسیار توانا بود. او دختر شاعر دانشمند شیخ محمدحسین فلحه میسی بود.

۳. او در سن ۱۶ سالگی مادر خود را از دست داد و در سوگ او اشعاری سوزناک سرود که ترجمه بخشی از آن چنین است: مادر من که از فرط محبت و اشتیاقی یک لحظه دوری تو، قرار را از من می‌گرفت، اکنون چگونه می‌توانم طاقت بیاورم در حالی که دوری من و تو تا روز محشر است. (اندیشه تقریب، شماره ۷، ص ۹۶)

شخصیت علمی سید محسن امین

سید محسن دروس ابتدایی را در لبنان فراگرفت و در سال ۱۳۰۸ برای ادامه تحصیل رهسپار نجف اشرف شد و مقاطع سطح و خارج را به ترتیب گذراند. او شرح لمعه را نزد پسر عمویش سید علی، قوانین را نزد شیخ محمدباقر نجم‌آبادی، رسائل را نزد ملافتح‌الله اصفهانی معروف به شیخ‌الشریعة و درس خارج فقه را در محضر شیخ آقا رضا همدانی و شیخ محمد طه نجف فرا گرفت و مدتی نیز در جلسات فقه میرزا محمدحسن شیرازی که در سامرا اقامت داشت، حضور یافت. دوره کامل خارج اصول را نزد آخوند محمدکاظم خراسانی (صاحب کفایة) گذراند.^۱ سال‌های زندگی سید محسن در نجف، سال‌های سختی بود. او طلبه تهی‌دستی بود و حتی نان خود را از نیک‌مردی به نام حاج احمد نسبه می‌کرد، ولی پاک‌دلی و اخلاص در دانش‌اندوزی را با هیچ ثروتی عوض نمی‌کرد. به همین دلیل هنگامی که برخی از آشنایان از وی خواستند تا در درس استادی که توانایی مادی بالایی داشت، حضور یابد، بی‌درنگ گفت: هرچند آن استاد دانشوری گراندقدر است، ولی نمی‌توانم خود را راضی کرده، در درسی حاضر شوم که بهره‌مندی از ثروت استاد می‌تواند یکی از انگیزه‌های آن شمرده شود.^۲

چیزی نگذشت که سید محسن امین در حوزه علمیة نجف در ردیف علما و دانشمندان صاحب‌اندیشه قرار گرفت و خود کرسی درسی به راه انداخت و شاگردان زیادی را مجذوب خود ساخت. او در حوزه نجف از جمله مفاخر شیعه به شمار می‌آمد. سید محسن، پس از اتمام تحصیلات در اواخر جمادی‌الثانی سال ۱۳۱۹ هـ. ق بعد از ده سال و نیم اقامت در نجف در حالی که ۳۵ سال از عمرش می‌گذشت، به درخواست مردم لبنان و سوریه رهسپار شام گردید.^۳

دوران زندگی ثمربخش امین که بیش از پنجاه سال به طول انجامید، در دمشق که

۱. سید محسن امین با وجود مشکلات معیشتی، با انگیزه و جدیت تمام، تحصیلاتش را دنبال کرد. ضمن اینکه نگرانی‌هایی درباره پدرش داشت و خاطر او را مکدر می‌نمود و در سال‌های نخستین اقامتش در نجف برطرف شد، زیرا پدرش خبر حرکت به سوی نجف به همراه تعدادی از اهالی مورد اعتماد جبل عامل را در نامه‌ای به او داد و او را بسیار خوشحال کرد و از آن پس برای ملاقات پدرش لحظه‌شماری می‌کرد تا اینکه در یکی از روزها در کربلا به استقبال پدرش رفت و استاد او شیخ محمد طه نجف برای استقبال از پدرش به کربلا آمد و به سید محسن امین تبریک گفت و اظهار امیدواری کرد که با آمدن پدرش، سید محسن امین بتواند مدت بیشتری در نجف بماند. (پیشین، ص ۹۹).

۲. جمعی از پژوهشگران، گلشن ابرار، ج ۲، ص ۶۱۰.

۳. همان، ص ۱۰۰.

وطن دوم او به شمار می‌آمد، سپری شد. علامه سید محسن امین پس از بازگشت به سوریه و لبنان دریافت که درد شیعه تنها جهل و فقر است. از این رو با این دو عامل بدبختی به مبارزه برخاست و جامعه خود را برای مقامی که شایسته آن بود مهیا ساخت!^۱

سید محسن امین به علت شبهه‌پراکنی‌ای که بعد از حرکت اصلاحی او برای اصلاح مراسم عزاداری امام حسین علیه السلام درباره او در نجف مطرح شده بود، تصمیم گرفت به آن دیار سفر کند. خبر حرکت محسن امین به سوی نجف همه جا پخش شد و آیت‌الله سید ابوالحسن اصفهانی^۲ مرجع بزرگ شیعیان با صدور اعلامیه‌ای علما و مردم را به استقبال از سید محسن امین دعوت کرد. مردم نیز در آن روز چنان استقبالی از او کردند که در تاریخ نجف نظیر نداشت^۳. علمای نجف در تکریم و تجلیل از مقام شامخ علامه امین، از هیچ کوششی فروگذار نکردند و مدت‌ها به برکت قدوم وی ولیمه دادند^۴. این گونه برخورد، نشان‌دهنده جایگاه والای علمی سید محسن امین است.

سید محسن برای بهبود وضع تحصیلی طلاب، گام‌های بلندی برداشت. وی می‌دانست که وقت طلاب بیش از اندازه برای فهم عبارات دشوار کتاب‌های کهن صرف می‌شود و مباحثی را می‌خوانند که فایده علمی و عملی چندانی ندارد^۵. به همین دلیل به تألیف کتاب‌های درسی در سطوح مختلف همت گماشت. او همچنین کتاب‌ها و مقالات بسیاری در زمینه‌های مختلف از جمله وحدت مذاهب، به رشته تحریر درآورد که شأن شیعه را در جامعه اسلامی سوریه و لبنان بالا برد و تا حد زیادی سوء تفاهم‌ها

۱. سید محسن امین، اعیان الشیعة، ترجمه کمال موسوی، ج ۱، ص ۶.

۲. سید محسن امین درباره او می‌گوید: در سال ۱۳۵۲ هـ. ق که به عراق سفر کردم، او را مورد ارزیابی قرار دادم. دیدم مردی است دارای فکری بزرگ که میدان اندیشه‌اش وسیع است. در علم و فقه بسیار وسعت نظر دارد. دورنگر است و ژرف اندیش. (گلشن ابرار، ج ۲، ص ۵۸۸).

۳. در این خیرمقدم گویی علاوه بر علماء، فضلا، تجار و اقشار مختلف مردم، شیخ کلو الحبيب نیز که در خط مقدم مخالفان او بود، با پای خویش به استقبال آمد و دست علامه امین را بوسید و خطاب به او گفت: خداوند لعنت کند کسانی را که مرا گمراه کردند. این چهره نورانی توست که ملامت از ایمان است. مرا به خاطر سوءظنی که پیدا کرده بودم، ببخش. (اندیشه تقریب، شماره ۷، ص ۱۰۳).

۴. رحیم ابوالحسن، اندیشه تقریب، شماره ۷، ص ۱۰۴.

۵. سید محسن امین بر این باور بود که باید کتاب‌های سودمندتر برای تدریس جایگزین کتاب‌های فعلی مانند (کفایه، رسائل) گردد. برای این کار باید کمیته‌ای از فضلا و کارشناسان ادبیات عرب تشکیل شود و در هر رشته علمی سه کتاب تدوین و مقرر کنند؛ مختصر، متوسط و مفصل. این سه کتاب از کتاب‌های مشهور گزینش شود و محور تدریس حوزه قرار گیرد. (پیام حوزه، شماره چهارم، ص ۱۰۴).

را برطرف نمود و بین مذاهب مسلمان، آشتی و وحدت برقرار ساخت^۱ تا جایی که شیعه و سنی او را به رهبری پذیرفتند^۲. استاد «وجیه بیضون» می‌نویسد: «اگر جهان اسلام و عرب به تعداد انگشتان دست همانند او داشتند، سخنش (در جهان اسلام) برتر و پرچمش در اهتزاز می‌بود»^۳.

جایگاه سید محسن امین در تاریخ‌نگاری

جایگاه سید محسن امین در تاریخ‌نگاری هنگامی آشکار شد که کتاب بزرگ اعیان الشیعة را تألیف کرد. ایشان، با نوشتن این کتاب بدون هیچ مبالغه، در صف بزرگان علمای رجال و تاریخ اسلام همچون ابن حجر عسقلانی، خطیب بغدادی، یاقوت حموی، ابن خلکان و ابن عساکر دمشقی قرار گرفت. سید محسن امین، می‌دید که با وجود خدمات بزرگی که شیعیان به جهان اسلام کرده‌اند و با توجه به برخورداری از نوابغ بی‌نظیر و تاریخی مشحون از کوشش‌های علمی، ادبی و معنوی سندی در دست نیست تا مایه‌شناسایی آنها گردد. از این رو بر آن شد تا با نگارش کتاب اعیان الشیعة خلأ موجود را پر کند^۴. شمه‌تاریخی سید محسن امین تنها در اعیان الشیعة خلاصه نمی‌شود، بلکه آثار دیگری نیز در این زمینه به رشته تحریر درآورده است که هر کدام نگاه عمیق او را در تاریخ نشان می‌دهد. کتاب‌هایی مانند: نقض الوشیعة، اصدق الأخبار فی قصة الأخذ بالثار، لواعج الأشجان فی مقتل الحسین علیه السلام، المجالس السنیة فی مناقب و مصائب العترة النبویة، فی رحاب أئمة أهل البيت علیهم السلام، البحر الذخار فی شرح الائمة الاطهار و تاریخ جبل عامل. این آثار به خوبی نشان می‌دهد که سید محسن امین علاوه بر جایگاه مرجعیت فقهی شیعیان لبنان و سوریه، از مباحث تاریخی غافل نبوده و به اهمیت آن در تحکیم شعائر دینی آگاه بوده است.

۱. او برای اینکه نشان دهد میان شیعه و سنی فاصله‌ای نیست، در مدرسه علویه، که خود بنا نهاده بود از استادان شیعه و سنی یکسان بهره می‌برد. وحدت در این مدرسه چنان بود که علی قزمانی (دانش‌آموز اهل سنت) به عنوان مؤذن انتخاب شده هر روز به روش برادران اهل سنت در مدرسه اذان می‌گفت. روزی یکی از برادران اهل سنت نزدش شتافته، گفت: می‌خواهم شیعه شوم. سید فرمود فرقی میان شیعه و سنی نیست. هر وقت خواستی می‌توانی به فتوای مجتهدان شیعه عمل کنی. مرد همچنان از سید می‌خواست او را شیعه کند. سید امین نگاهی مهرآمیز به وی افکند و فرمود: بگو: لا اله الا الله، محمد صلی الله علیه و آله و سلم رسول الله. چون این مرد این کلمات را بر زبان آورد، سید فرمود اینک شیعه جعفری شدی. (گلشن ابرار، ج ۲، ص ۶۱۵).

۲. همان.

۳. سید محسن امین، شرح وصال، ترجمه المجالس السنیة، ص ۱۹.

۴. سید محسن امین، اعیان الشیعة، ج ۱، ص ۷.

علامه سید محسن امین، سرانجام در نیمه شب یکشنبه چهارم رجب ۱۳۷۱ هـ.ق دار فانی را وداع گفت^۱. مردم بدن پاکش را با شکوه تا زینبیه دمشق همراهی کردند و همان‌طور که سفارش کرده بود، به همراه ادوات، عینک و قلم‌هایش به خاک سپردند^۲.

مطالعات و آثار تاریخی علامه امین

مهم‌ترین آثار علامه سید محسن امین، در حوزه تاریخ و تراجم به نگارش درآمده است. شاید یکی از انگیزه‌های او، پاسخ به شبهات ضدشیعی در خصوص انکار نقش و جایگاه مهم تاریخی شیعه و نادیده گرفتن عظمت علمی، فرهنگی و اجتماعی بزرگان و فرزندان آنان بوده است که از سوی افرادی مانند احمد امین مصری طرح شده بود. گفته می‌شود این شبهات باعث شد تا علامه آقابزرگ تهرانی با تألیف الذریعة إلی تصانیف الشيعة، علامه سید حسن صدر با نگارش تأسیس الشيعة للعلوم الإسلامية و علامه سید محسن امین با نوشتن اعیان الشيعة، گوشه‌هایی از عظمت و نقش‌آفرینی تاریخی پیروان اهل بیت علیهم‌السلام را به تصویر بکشند.

مطالعات و آثار تاریخی وی بیشتر بر سیره‌نگاری و شبهه‌زدایی از جریان عاشورا، تمرکز یافته است. مطالعه احوال اجتماعی و فضای فرهنگی جامعه شیعی و جهان اسلام در آن روزگار، می‌تواند این اولویت‌بندی را توضیح دهد.

۱. اعیان الشيعة

این کتاب، را می‌توان جامع‌ترین تذکرة یا دائرةالمعارفی دانست که در احوالات رجال شیعه در دولت‌های اسلامی نگارش یافته است. مؤلف در این کتاب احوال علمای شیعه اعم از فقها، اصولیین، متکلمان، مفسران، مورخان، نسابین، فیلسوفان، منطق‌دانان، جغرافی‌دانان، منجمان، پزشکان، علمای صرف و نحو، علمای بلاغت و معانی و بیان و عروض و مصتفان و کاتبان و سایر ارباب دانش و هنر را از آغاز اسلام تا زمان خود که بالغ بر ۱۱۷۳۳ نفر می‌شوند، جمع‌آوری کرده و جایگاه و پیشینه خدمت شیعیان را به فرهنگ و تاریخ اسلام، نشان داده و جاودانه کرده است. همچنین به مسائلی مانند پیدایش مذهب شیعه و شرح باورهای شیعیان که هم‌زمان با پیدایش

۱. جمعی از پژوهشگران، گلشن ابرار، ج ۲، ص ۶۰۸.

۲. همان، ص ۶۱۶.

اسلام و برابر با نص آشکار قرآن و تعلیمات عالیة اسلامی است، پرداخته و حرف‌ها و گفتارهای متعصبان و یا مقرضان سیاسی و ناآگاهان را بررسی و نقد کرده است و خدمات گران‌بهای دانشوران شیعی را به فرهنگ و تمدن اسلامی با تفصیل و روشنی شرح داده است.

سید محسن امین بیشتر از پنجاه سال وقت خود را صرف جمع کردن منابع این اثر کرد. وی می‌خواست کتاب را در ۱۰۰ مجلد پانصد تا هشتصد صفحه‌ای ارائه کند، ولی عمرش به طبع و نشر بیشتر از ۳۳ مجلد که یک دوره کامل رجال شیعه است، وفا ننمود و مجلدات دیگر همچنان غیر مرتب به صورت یادداشت باقی ماند. پس از وفات او، فرزندش سید حسن امین، در سال ۱۴۰۳ هـ.ق، بار دیگر آن کتاب را در ده مجلد با قطع رحلی در بیروت انتشار داد. ایشان با تألیف اعیان الشیعة، مانند شیخ آقا بزرگ تهرانی صاحب کتاب «الذریعة» و شیخ عبدالحسین امینی تبریزی نجفی صاحب کتاب الغدیر در بین علمای شیعه درخشید. ساختار و تقسیم‌بندی این کتاب به طور مختصر به شرح ذیل است:

جلد اول، مقدمه است. جلد دوم، شرح زندگی پیامبر ﷺ و حضرت زهرا (علیها السلام) را در بر می‌گیرد. جلد سوم و چهارم، تاریخ زندگی امام اول تا امام یازدهم شیعیان و سپس شرح تولد امام زمان (علیه السلام) و غیبت ایشان و نشانه‌های ظهور مهدی آل محمد (علیهم السلام) است. جلد پنجم به بعد: شرح احوال دیگر شخصیت‌های شیعه به ترتیب حروف الفبایی نام شخص و پدر اوست که از علی بن ابی‌طالب شروع شده و تا جلد ۵۲ به یونس بن یعقوب بن قیس پایان می‌یابد.

جلد ۵۲ علاوه بر شرح حال و آثار نویسنده که به قلم خود سید محسن امین و در سن ۸۶ سالگی نوشته شده است، دربردارنده تکمله‌ای است شامل مرآئی و مقالاتی که علما و ادبای عرب به نظم و نثر بعد از وفات سید محسن نوشته‌اند. این تکمله توسط فرزند سید محسن امین تهیه شده است.

اعیان الشیعة برای اولین بار در ۱۹۳۵م منتشر شد. چاپ پنجم به کوشش سیدحسن امین با قطع رحلی در ده مجلد (بیروت ۱۴۰۳/۱۹۸۳) انجام گرفت. پس از آن سیدحسن امین آنچه را از مجلدات پیشین جا افتاده یا احوال مشاهیری را که پس از تاریخ تألیف کتاب تا دو دهه اخیر در گذشته‌اند، گرد آورده و زیر عنوان مستدرکات اعیان الشیعة در دو مجلد به سال ۱۴۰۸-۱۴۰۹ هـ.ق در بیروت چاپ و منتشر کرد. قسمت‌های مختلف اعیان الشیعة یا توسط خود مؤلف و یا افراد مختلف به صورت

جداگانه و در کتابی مستقل به چاپ رسیده است. از جمله آنها کتاب فی رحاب ائمة اهل البيت عليهم السلام در دو مجلد است که بارها در لبنان به چاپ رسیده است. ترجمه این کتاب با نام سیره معصومان توسط استاد علی حجتی کرمانی صورت گرفته و توسط انتشارات سروش در چاپ‌های متعدد نشر یافته است. سید محسن امین در مقدمه کتاب چنین می‌نویسد: پیش از آغاز به نوشتن شرح حال اعیان و بزرگان شیعه، بر آن شدم تا کتاب را با ذکر سیره ائمه عليهم السلام برکت و شرافت بخشم. به همین دلیل شرح حال این معصومان عليهم السلام را جدا از سایر شرح حال‌های افراد شیعه، آوردیم.

کتاب دیگری که مستقل به چاپ رسیده است، "الشیعة فی مسارهم التاریخی" است. این کتاب مقدمه کتاب اعیان الشیعة است که شامل مباحث زیر می‌باشد:

واژه‌شناسی شیعه، مبدأ ظهور شیعه، ظلم و ستم‌های وارد بر اهل بیت عليهم السلام و شیعیان آنها، دلایل افتراء بر شیعه، علت گسترش شیعه در بلاد اسلامی، عقاید شیعه دوازده امامی، اشاره به علما، شعرا و ادبای شیعه و آثارشان، وزرا و امرا و قضات شیعه و شهرها و سرزمین‌هایی که شیعه در آنجا وجود دارد. چاپ دوم این اثر توسط مؤسسه دائرة المعارف الفقه الاسلامی، در سال ۱۴۲۶ هـ.ق منتشر شده است.

ابوالحسین زید الشهید، دیگر عنوانی است که جداگانه منتشر شده است. این اثر توسط خود مؤلف از کتاب اعیان الشیعة جدا شده و مؤسسه آل البيت عليهم السلام آن را به صورت مستقل به چاپ رسانده است.

۲. نقض الوشیعة أو الشیعة بین الحقائق والأوهام

این کتاب را علامه سید محسن امین در رد کتاب الوشیعة نوشته موسی جارالله زمخشری نوشته است. زمخشری در کتاب الوشیعة اتهاماتی به شیعیان وارد کرده که سید محسن آن را پاسخ گفته است. از جمله مهم‌ترین اتهامات زمخشری درباره این مباحث است: تعظیم قبور و زیارت آنها، تلاعن و تطاعن، علت علاقه شیعه به اهل بیت عليهم السلام، عدالت صحابه، اصول دین، حدیث غدیر، شورای شش نفره، عدم زیادی در قرآن، تقیه، متعه، رسیدن ارث رسول صلی الله علیه و آله به عباس، آیه طلاق و صداق، رجعت، فدک، بدا و ... به عنوان نمونه در این کتاب آمده است:

جار الله می‌گوید:

می‌بینم که شیعیان مَ‌شاهد و قبور را می‌پرستند؛

پاسخ علامه سید محسن امین:

زیارت مَشاهد انبیا و اوصیا و اولیاء و صلحا و تعمیر آنها و تعظیم آنها و عبادت در آنها، تنها اختصاص به شیعه ندارد، بلکه در این امر تمام مسلمین به غیر از وهابیت با هم مشترکند. من (امین) به چشم خود دیدم که قبر امام ابی حنیفه و شیخ عبدالقادر گیلانی در بغداد چگونه مورد تکریم و تعظیم قرار می‌گرفت. هنوز قبر امام شافعی مورد تعظیم قرار می‌گیرد و حتی مَشاهد رأس الحسین و سیده زینب کبری، سیده نفیسه و سائر مَشاهد و قبور معظمی که در سوریه هستند و مخصوص شیعیان می‌باشد، مورد تکریم دیگر مذاهب نیز هستند. حق این است که قبور انبیاء و اوصیاء و صلحا نزد شیعه و دیگر مذاهب بر خلاف تصور وهابی‌ها زیارت می‌شوند نه عبادت. در این کار هیچ نشانی از عبادت نیست.

این کتاب را انتشارات شركة الغدير للطباعة و النشر و التوزیع، در یک جلد در سال ۲۰۰۱م و در ۵۰۴ صفحه به زیور طبع آراسته است. این کتاب بارها به چاپ رسیده است.

۳. لواعج الأشجان فی مقتل الحسین علیه السلام

سید محسن امین پس از مراجعت به دمشق، شیعیان شام را با مشکلات و کمبودهای فراوانی روبه‌رو دید. از مهم‌ترین آنها خرافاتی بود که در بین مردم به نام مذهب رواج داشت. در تکایا احادیث دروغ خوانده می‌شد. مردم عوام در ایام عاشورا دیوانه‌وار بر سر و سینه می‌زدند و قفل و زنجیر به بدن می‌زدند. بعضی هم با شمشیر و قمه زخم‌هایی بر سرشان می‌نشانند که مورد استهزا و شماتت دیگران بود. این امر باعث گردید تا سید محسن، دست به تألیف این کتاب ببرد.^۱

کتاب دربارهٔ مقتل و شهادت امام حسین علیه السلام می‌باشد. مؤلف بعد از بیان مقدمه‌ای در فضیلت گریه بر امام حسین علیه السلام احادیثی را از پیامبر صلی الله علیه و آله دربارهٔ شخصیت و جایگاه والای حضرت آورده است. سپس به پاره‌ای از اوصاف امام حسین علیه السلام اشاره می‌کند و با ذکر نسب امام علیه السلام به تفصیل دربارهٔ بیعت نکردن امام حسین علیه السلام و وقایع مرتبط با جریان شهادت امام علیه السلام، سخن گفته است. دربارهٔ شهادت حضرت مسلم بن عقیل، بحث جامع و مفصّلی را انجام داده و به وقایع بعد از شهادت امام نیز اشاره می‌کند. این اثر پس از انتشار در سوریه و لبنان، مورد استقبال فضلالی اهل منبر قرار گرفت و

۱. رحیم ابوالحسنی، اندیشهٔ تقریب، شمارهٔ ۷، ص ۱۰۰.

نسخه‌های بسیاری از آن به فروش رفت. اما برخی با این اثر به مخالفت برخاستند و در بین عوام این شایعه رواج یافت که سید عزاداری امام حسین علیه السلام را حرام می‌داند. حتی او را به خروج از دین متهم کردند. برخی از منبری‌ها نیز با استفاده از این غفلت چنین وانمود کردند که سید محسن امین در دمشق بازاری به راه انداخته و آرام آرام مردم را از عزاداریشان منع می‌کند. او چون در آغاز کار است، با احتیاط حرف‌هایش را می‌زند، اما ممکن است بعد از این از دین اسلام خارج گردد^۱. این کتاب در یک جلد به همت انتشارات دارالامیر بیروت در سال ۱۹۹۶ هـ. ق به چاپ رسیده است.

۴. اصدق الاخبار فی قصة الاخذ بالثار

کتاب با وجود حجم کم، به یک قضیه مهم تاریخی پرداخته که آن را جاودانه کرده است. مؤلف در این کتاب نخست، به مباحثی پیرامون توابین اشاره می‌کند و آنگاه به بیان خون‌خواهی مختار و جریان قتل قاتلان امام حسین علیه السلام توسط وی می‌پردازد. سید محسن امین در پایان کتاب، اشاره می‌کند که اخباری در ذم مختار وارد شده که از حقیقت آن خداوند عالم است. نگارش این اثر در سال ۱۳۳۱ هـ. ق به پایان رسیده و در همان سال توسط انتشارات مکتبه بصیرتی در ادامه کتاب لواعج الاشجان، چاپ شده است.

۵. المجالس السنّیة فی مناقب و مصائب العترة النبویّة

سید محسن امین، در این کتاب حقایقی را که با تتبع در تاریخ به دست آورده، به صورت مجالس روضه بیان کرده و در پایان هر مجلس به تناسب، اشعاری را در رثای اهل بیت علیهم السلام آورده است. این اثر شامل پنج جزء است که چهار جزء آن را ذکر مصیبت امام حسین علیه السلام، در بر می‌گیرد. جزء اول از چهار جزء شامل این موارد است: تاریخ تولد امام، مقتل، مدت عمر و خلافت، کنیه، لقب، نقش خاتم، عدد اولاد، مناقب، سیره، خطبه‌ها، اشعاری که در رثای ایشان سروده شده، آنچه که بعد از مرگ معاویه بر ایشان گذشت، کیفیت شهادت و اتفاقات بعد از شهادت حضرت تا هنگام بازگشت اهل بیت علیهم السلام به مدینه. جزء پنجم کتاب درباره احوال پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و حضرت زهرا علیها السلام و دیگر ائمه علیهم السلام و مناقب ایشان است. چاپ دوم این اثر در دو جلد توسط انتشارات

۱. همان.

دارالتعارف للمطبوعات در سال ۱۴۱۳ هـ.ق منتشر شده است.

دیگر آثار علامه امین

علامه سید محسن امین در عرصه‌های دیگر علوم اسلامی نیز دارای تألیفات متعددی است که تنها به ذکر نام آنها اکتفا می‌کنیم:

۱. رحلات السيد محسن الأمين؛
۲. تاریخ جبل عامل؛
۳. البحر الذخار فی شرح أحادیث الأئمة الأطهار (ج۳).

در اصول دین:

۱. ارشاد الجهاد؛
۲. الدر الثمین؛
۳. التقليد آفة العقول.

در اصول فقه:

۱. حذف الفضول عن علم الأصول؛
۲. حواشی المعالم؛
۳. حاشیة القوانين؛
۴. الدر المنظم فی مسألة تقليد الأعلم.

در فقه:

۱. القول السدید فی الاجتهاد و التقليد؛
۲. أساس الشريعة؛
۳. أرجوزة فی النکاح؛
۴. تحفة البواب فی آداب الطعام و الشراب؛
۵. النزبة الأعمال الشیعة؛
۶. جوابات المسائل الدمشقیة؛
۷. جوابات المسائل الصافیة؛
۸. جوابات المسائل العراقیة؛
۹. جناح الناهض إلى تعلم الفرائض؛

۱. گزارشی است از سفرهایی که برای نوشتن کتاب اعیان الشیعة و دیگر مباحث، به کشورهای مختلف داشته است.

۱۰. کشف الغامض فی أحكام الفرائض؛
 ۱۱. سفینة الخائض فی بحر الفرائض (چکیده کتاب کشف الغامض)؛
 ۱۲. حواشی العروة الوثقی؛
 ۱۳. الروض الأریض فی أحكام التصرفات المریض؛
 ۱۴. الدروس الدینیة (۹ج)؛
 ۱۵. شرح التبصرة؛
 ۱۶. درر العقود فی حکم زوجة الغائب و المفقود؛
 ۱۷. درر الحیض و الاستحاضة و النفاس؛
 ۱۸. الدر الثمین فی أهم ما یجب معرفته علی المسلمین؛
 ۱۹. الدر البهیة فی تطبیق الموازین الشرعیة علی العرفیة؛
 ۲۰. ضیاء العقول فی حکم المهر إذا مات أحد الزوجین قبل الدخول؛
 ۲۱. کاشفة القناع فی حکم الرضا علیه السلام؛
 ۲۲. مناسک الحج.
- صرف و نحو و بلاغت:**
۱. المنیف فی علم التصریف؛
 ۲. أرجوزة فی الصرف؛
 ۳. صفوة الصفو فی علم النحو؛
 ۴. الأجرویة الجدیة؛
 ۵. حاشیة المطول؛
 ۶. أرجوزة فی علامات المجاز و شرحها.
- دعا:**
۱. مفتاح الجنات (۳ج)؛
 ۲. حاشیة الصحیفة الثانیة السجادیة؛
 ۳. الصحیفة الخامسة السجادیة؛
 ۴. حاشیة مفتاح الفلاح.
- مناقب:**

۱. همان طور که در متن هم به آن اشاره شد، سید محسن امین چون می دانست و به تجربه هم برایش ثابت شده بود که طلاب برای خواندن کتب قدیمی، وقت زیادی را باید صرف کنند، بر آن شد تا کتاب های درسی مناسبی را تألیف کند. او با این کار جدیت خود را درباره اصلاح کتب درسی حوزه علمیه نشان داد و تنها در حد رأی و نظر باقی نماند و این آثار را به نظام آموزشی حوزه عرضه کرد.

۱. العلویات العشرون؛
۲. عجائب أحكام أمير المؤمنين عليه السلام؛
۳. المولد النبوی الشریف؛
۴. الدر النضیة فی مراثی السبط الشہید؛
۵. التنزیه لأعمال التشبیہ (در آداب عزاداری عاشورا).
او همچنین رده‌های بسیاری در قالب مقاله به رشته تحریر در آورده است.

منابع:

۱. ابوالحسنی، رحیم، فصلنامه تخصصی اندیشه تقریب، شماره ۷، ص ۱۰۰.
۲. امین، سید محسن، شرح وصال (ترجمه المجالس السنیة)، ترجمه: محمدرضا جباران، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۸۰ ش.
۳. _____، اعیان الشیعة، ترجمه: کمال موسوی، اسلامیه، ۱۳۴۵ ش.
۴. جمعی از پژوهشگران، گلشن ابرار، معروف، ۱۳۸۲ ش.